Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)
(2022), 15(61), 3904-3925
Özgünlük kontrolü intihal.net Authenticity process
DOI No: http://dx.doi.org/10.29228/Joh.65918
Makale türü: Araştırma makalesi **Article type:** Research article
Geliş tarihi 24.10.2022 Submitted date
Kabul tarihi 24.12.2022 Accepted date
Elektronik yayın tarihi 31.12.2022 Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information
Karasu, N. Y. (2022). Saruhan Sancağı ve Çevresinde Suhte Hareketleri ve Alınan Önlemler. *Journal of History School*, 61, 3904-3925.

SARUHAN SANCAĞI VE ÇEVRESİNDE SUHTE HAREKETLERİ VE ALINAN ÖNLEMLER

Naime Yüksel KARASU[1]

Öz

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvesini temsil etmesine karşılık aynı zamanda toplumsal huzursuzlukların, askerî ayaklanmaların, taht kavgalarının ve burada konumuz olan medreseli gençlerin kanun dışı hareketlerinin görüldüğü bir dönem olmuştur. XVI. yüzyılda başlayıp XVII. yüzyıl boyunca devam eden kargaşa döneminin önemli parçasını medrese öğrencilerinin oluşturduğu suhtelerin çıkarmış olduğu bu hareketler oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretimin gerçekleştiği medreseler, klasik çağda kurumsallaşmasını tamamlamış ve ilmî olarak bir sınıflandırmaya tabi tutularak belirli icazetlerle oluşturulmuş yapılardır. Bu dönemde İlmiye sınıfında mansıpların usulsüzce dağıtılmasına bağlı olarak Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki medreselerde her geçen gün sayıları artan ve mansıp bekleyen talebelerin suhte ayaklanmaları olarak adlandırılan isyan hareketleri başlattıkları görülmektedir. Özellikle I. Süleyman'ın saltanatı öncesinde başlamış olan kapılanma hareketinin merkezden taşraya doğru sirayet etmesi medreseli gençlerin uzun süre görev beklemelerine sebep olmuş bunun sonucu olarak da medreselilerin toplu eşkıyalık hareketleri baş göstermiştir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıldan itibaren siyasi, sosyal, ekonomik buhranlar neticesinde başta Anadolu olmak üzere birçok bölgede meydana gelen suhte hareketlerinin Manisa merkezli Saruhan Sancağı ve çevresi üzerinden değerlendirilmesi yapılacaktır. "Ehl-i fesat, haram-zade, suhte taifesi" şeklinde

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı, nykarasu@aybu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3245-5582.

isimlendirilen ve bir nevi büyük çaplı eşkıyalık hareketleri olarak kabul edilen bu isyanlar için mühimme defterlerindeki hükümler çalışmanın en önemli kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu kaynaklar ışığında XVI. yüzyılın ortalarından başlayarak sonuna kadar devam eden suhte isyanlarının nedenleri, muhtevası ve ne gibi olaylara sebep oldukları konusunda çıkarımlar yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: XVI. Yüzyıl, Manisa, Medrese, Suhte Taifesi.

Suhte Movements in Saruhan Sub-Province and Surrounding Area and Measures Taken Against Them

Abstract

Although the 16th century represents the apex of the Ottoman power it was a period at the same time that social unrests, military uprisings, fights for the throne happened and illegal movements of medrese students that we examine here were seen. Medrese student movements were an important part of this chaotic period, which started in the 16th century and continued throughout the 17th century. Medreses, in which were given education and training, completed its institutionalization in the Classical Age which were formations that classified scientfically. It is seen that in this period medrese students, who were growing in number day by day and were waiting for position, started uprisings in verious regions of Anatolia because positions were given illegally in Ilmiyye Class. Especially starting before the reign of Suleiman the First, movement of getting position influenced from center to periphery and this caused medrese students to wait for positions and as a result of this medrese students started banditry in big numbers. In this study, the suhte movement will be analysed in the case of Saruhan Sub-province and its environment which started in a lot of regions of Anatolian as result of political social and economic crisis. Mühimme registers are top important sources for this movement which has been considered as banditry and which was called ehl-i fesat, haram-zade and suhte. In the light of this sources starting from the middle of the 16th century to the end of it will be analized the reason for suhte movements, and what they caused.

Keywords: 16th Century, Manisa, Medrese, Suhte Groups.

GİRİŞ

XVI. yüzyılın ortalarında başlayıp yaklaşık yarım asır boyunca devam eden suhte hareketlerini anlayabilmek ya da anlamlandırabilmek için Osmanlı düzeninin değişmeye başladığı siyasî ve sosyal koşulların yanında bir o kadar önemli olan ekonomik şartların ortaya çıkarmış olduğu ağır bunalımları da iyi değerlendirmek gerekmektedir. Bu buhranlı dönem her sınıftan insanın birbiriyle kanlı bir çatışma içerisine girmesine sebep olmuş büyük bir kargaşa ortamı

yaratmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar süren tarihi boyunca devlete ya da yönetime karşı çok sayıda isyan hareketi yaşanmıştır. Ancak hiç birisi bu dönem kadar kaotik olmamıştır. Bu dönemin en büyük toplumsal hareketi konu ile ilgili öncü birçok çalışması bulunan Mustafa Akdağ tarafından "Büyük Celâlî İsyanları ya da Kavgası" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemdeki sürekli iç karışıklıklar köyden kasabaya, kasabadan şehre ve hatta başkente kadar Osmanlı toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasî bütün örgütlerini derinlemesine ve genişlemesine kapsayan büyük çaplı toplumsal hareketlere dönüşmüştür (Akdağ, 2003, s.15). Özellikle Anadolu coğrafyasında meydana gelen bu isyan hareketleri oldukça uzun sürmüş ve yapmış olduğu etki itibariyle ciddi bir bunalımın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Celâlî isyanları konusunda gerek Türk gerekse de yabancı araştırmacılar tarafından yoğun çalışmalar yapılmıştır. Bu konu üzerine çalışan en önemli araştırmacı olarak Mustafa Akdağ'ı gösterebiliriz.[2] Çalışma konumuz olan Saruhan bölgesinde ise Celâlî isyanları konusunda Çağatay Uluçay'ın (1944, s.23-30) kayda değer eserleri bulunmaktadır. Uluçay eserinde az da olsa dönemin suhte hareketleri konusuna da değinmiştir.

Dönemin siyasi şartlarını tasvir edecek olursak; Sultan I. Süleyman dönemi (1520-1566) Osmanlı Devleti için bir taraftan devletin gücünün zirvesini temsil etmesine karşın, toplumsal huzursuzlukların, kapıkulu ayaklanmalarının, taht kavgalarının ve medreseli öğrencilerinin isyanlarının da görülmeye başladığı bir devir olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da başlayan kaos ortamı levend taifesinin ortaya çıkmasına ve diğer asi ve memnuniyetsiz grupların da katılımıyla şiddet ikliminin artmasına sebep olmuştur.[3] Levend taifesi dışında bu isyan ortamının en önemli diğer aktörleri medrese öğrencileri olacaktır. Bu dönemde tüm Akdeniz dünyasında başlayan ve doğal olarak Osmanlı Devleti'ni de etkileyen nüfus baskısı yüzyılın ortalarına gelindiğinde Osmanlı şehir ve

[2] Mustafa Akdağ'ın Celâlî isyanları konusunda çalışmaları için ayrıca bkz. Akdağ, M. (1947) Yeniçeri Ocak Nizamının Bozulması, *DTCFD Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), 291-309; (1945). Osmanlı Tımar Rejiminin Bozulması", *DTCFD Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 419-431; (1949-1950), Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti I-II, *Belleten*, (51), 497, (52) 1950, 319; (1958) Celâlî Fetreti, *DTCFD Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16 (1-2), 53-107; (1963). *Büyük Celâlî Karışıklıklarının Başlaması*, Atatürk Üniversitesi Yayınları; (1963), *Celâlî İsyanları*. DTCF Yayınları; (1963), Celâlî İsyanlarından Büyük Kaçgunluk, 1603-1606, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 1-49.

[3] Anadolu'da yasakçı olarak bilinen bu kul taifesi, tımar erbaplarının geçim sahasını kapatmış, devletin de nakit para ihtiyacı karşılanırken iltizam usulünü merkezden atadığı şahıslar üzerinden gerçekleştirmeye başlaması şüphesiz başıboş levendleri başka geçim yolları aramaya sevk etmiştir (Cezar, 2013, s. 79-80).

kasabalarında meydana gelen nüfus artışıyla daha belirgin bir hal almaya başlamıştır (Braudel, 1989, s.269-270). Bu nüfus hareketlerinin özellikle kırsal kesimde yürütülen tarımsal faaliyetlere olumsuz etkisi çiftbozan sayısının artması ile sonuçlanmıştır. I. Süleyman döneminde uzun süre devam eden savaş ortamı huzursuzluklara sebep olmuş İran'la uzun zamandır devam eden savaşlar ancak 1555 yılında imzalanan Amasya Antlaşması ile son bulmuştur (Uzunçarşılı, 1988, s.361). Nitekim XVI. yüzyılın ortalarından itibaren uzun süreli savaşların ağır finansal giderleri de reayaya yüklenince bu konuda birçok problemin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.[4] Yüzyılın sonlarına doğru iktisadî bunalım içine düşen devlet, artan enflasyon karşısında bu durumun halk üzerindeki olumsuz etkilerini görmeye başlamıştır. Özellikle düşük ayarlı akçelerin Osmanlı çarşı ve pazarlarına girmesiyle beraber enflasyon üzerindeki denge bozulmuştur. Çiftbozan sayılarının artmasının bir sebebi de budur (İlgürel, 1993, s.253).

Ortaya çıkan enflasyon ve mali bunalımların Osmanlı ekonomisine getirmiş olduğu olumsuz sonuçlar halkta memnuniyetsizliğe sebep olmuş bu durum isyan hareketleriyle birlikte güvensiz ortama ve huzursuzluğa zemin hazırlamıştır. Halkın ekonomik açıdan üzerindeki yüke yerel idarecilerin merkezi otorite karşısında güç kazanması, bürokraside yolsuzluk ve rüşvetin yaygınlaşması da eklenince bunlar halkın huzurunu bozan en önemli faktörlerden olmuştur. Tüm bu sosyal ve ekonomik olaylara ek olarak yaşanan siyasî sorunlar yani dönemin taht kavgaları durumu daha da kötüleştirmiş, Anadolu halkında memnuniyetsizliği arttırmıştır. Hatta Tarihçi Mustafa Âli'ye göre Osmanlı "gerileme" si bu hadise ile başlamış ve Osmanlı tarih yazıcılığında uzun süre hüküm olan tarih anlayışının başlangıcını kendisi oluşturmuştur (Fleisher, 1996, s.243-252). Akdağ'a (2003, s.15-20) göre ise tüm bu kaos ortamı birçok kavgada farklı eylemci grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur: Çiftbozanların oluşturduğu levend-sekban toplulukları, ehl-i örf (hükümetli) zümresi, altı-bölük halkı (kapıkulu süvarileri) ve medrese öğrencileri (suhte taifesi).

XVI. ve XVII. yüzyılın sosyal, siyasal ve ekonomik yapısını çizdiğimiz bu dönemde yaşanan en büyük isyan hareketi olan Celâlî isyanları, Bozoklu Şeyh Celal'in ayaklanması sonrasında kendisinden sonra meydana gelen isyan hareketlerinin bu adla anılmasına sebep olmuştur. Celâlî hareketleri bozuk bir

[4] Tarımsan alanda yaşanan sorunlar sadece nüfus artışına bağlı olmamış ayrıca S. White'e (2013, s. 191-193) göre devletin muhtelif yerlerinde yaşanan sert kış ikliminin sebebiyet verdiği iaşe sorunları, tarımın yapılamaması ve buna bağlı olarak isyan iklimi, toplumsal tabandaki memnuniyetsizliği artırarak mevcudiyetini devam ettirmiştir.

ortam nedeniyle kendine pek çok taraftar bulmuş ve Osmanlı Devleti'nin bazı gayretlerine karşın sosyal bir buhran neticesinde teşekkül ederek devlet teşkilatında bozulma ve otoritenin güç kaybetmesi ile ara vermeksizin artış göstererek bir dönem devam etmiştir (İlgürel, 1993, s.255-256). Ortaya çıkan bu durum bir taraftan Osmanlı köylüsünün ağır mağduriyetler yaşamasına sebep olurken diğer taraftan Celâlî hareketlerine katılan gruplar haksız yollarla edinmiş oldukları kazançları toprak, mal ve servete dönüştürmüşlerdir. Bu durum devleti oldukça zor bir ortama sokacak olan "Büyük Kaçgunluk"a sebep olmuştur (Akdağ, 1963, s.1-49).

OSMANLI'DA MEDRESE VE SUHTELER / SOFTALAR

Celâlî isyanları hem boyut hem de sonuçları ile birçok tarihçinin dikkatini çekmiş bundan dolayı çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Ancak Celâlî isyanlarından hemen önce meydana gelen ve özellikle Anadolu'nun batı yarısını etkileyen suhte hareketleri yeteri kadar araştırılmamıştır.[5] Mustafa Akdağ abidevi eserinde neredeyse yarım yüzyıl boyunca devam eden Celâlî isyanları sürecinde bu olayların en sakin eylemci grubunu medrese öğrencilerinin yani talebi-i ulûm ya da suhtelerin oluşturduğunu belirtmektedir. Bu araştırmanın konusu olan suhte hareketlerine geçmeden önce bu dönem Osmanlı medreseleri, eğitim sistemi ve medrese öğrencilerinin durumuna kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Medrese kelime anlamı olarak sözlükte okumak, anlamak, bir metni öğrenmek için tekrarlayıp ezberlemek anlamındaki ders (dirâse) kökünden gelen bir mekân ismidir (Bozkurt, 2003, s.323). Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren medrese eğitimine önem vermiştir. İlk medrese Orhan Gazi döneminde 1331 yılında İznik'te kurulmuştur. İslam eğitim sisteminin temel kurumu olan medreseler Osmanlı Devleti döneminde fizikî şartları, mimari özellikleri, programı ve temsil ettiği zihniyetle önemli gelişmeler göstermiştir (İpşirli, 2003, s.327). Osmanlı Devleti'nde medreseler devletin siyasi bir güç olarak yükselmesine paralel bir gelişim arz etmektedir. Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvesini yaşadığı XVI. yüzyıl aynı zamanda İslam dünyasının ilmî ve kültürel açıdan bir zenginlik kazandığı ve böylece İslam bilim geleneğinin bu yüzyılda

[5] Suhte hareketlerinin farklı bölgelerde yol açtığı sorunlar üzerine yapılan çalışmalar için bkz. Köse, E. (2017), İçel Sancağında Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606), *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 22-51; Zararsız, A. (2019), Demleri Heder Olsun-Antalya'da Suhte ve Celali Olayları, *Antalya'da Türk İslam Medeniyetinin İzleri-2*, Palet Yayınları, 59-71.

zirveye ulaştığı bir dönemi temsil etmektedir (Hızlı, 2004, s.372). Siyasal sınırların genişlediği bu dönemde ilim ve medeniyet alanında da ilerlemeler en yüksek boyuttadır.

Osmanlı Devleti'nde her eğitim kurumunun yönetimi ve harcamaları bir vakıf aracılığı ile yapılmakta, bir vakfın desteğini alamayan medreselerin icraatına devam etmesi mümkün olamamaktaydı. Medreseler öğrencilere sadece eğitim vermekle kalmıyor aynı zamanda onların beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılıyordu. Dahası medreseler öğrencilere küçük bir miktar da olsa burs imkânı sağlıyordu. Devrin padişah, paşa ve hayırseverlerinin yaptırdıkları medrese, mektep ve imarethanelere birçok şey vakfediyor gerek hoca ve gerekse de talebe yönünden çoğalmasına katkı sağlıyorlardı. Özellikle küçük yerleşim yerlerinde geçimi zorlaşan ailelerden birçoğunun çocuklarını bu imkanlardan faydalanabilmesi için şehir merkezlerindeki medreselere göndermeyi tercih ettikleri görülmektedir (Koç, 2013, s.151). Bu şekilde vakıflar tarafından finanse edilen medreseler Anadolu ve Rumeli'de XVI. yüzyıl başlarına gelindiğinde daha önceki dönemlerdeki kapasitesini çoktan aşmış bir öğrenci talebi ile karşılaşmıştır. Medreselerde bu kadar çok sayıda öğrenci olmasının nedenlerinden biri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan sürede çok geniş topraklar kazanmış olması ve medrese bitirenlere kadılık, naiplik, müderrislik, imamlık ve benzeri "vazife" edinme kapılarını ardına kadar açmış olmasıdır (Akdağ, 2013, s.146). Yani devletin sınırlarının genişlemesi yetişmiş eleman ihtiyacı doğurduğundan yeni medreselerin açılmasına sebep olmuştur.

Çalışma konumuz olan Saruhan Sancağına da bir şehzade şehri olmasının da ayrıcalığına bağlı olarak çok sayıda medrese kurulmuş ve sancağın kazalarında bulunan birçok öğrenci okuyabilmek için buralara kadar gelmiştir (Uluçay, 1944, s.23). Manisa'da en eski medrese Saruhanlılar döneminde İshak Çelebi tarafından yaptırılan Manisa Ulu Camii Külliyesi içerinde yer almakla birlikte 780 (1378-79) tarihlidir. Camii, imaret ve mektepten oluşan Hatuniye Külliyesi içerisinde yer alan medrese de şehrin bir diğer eski tarihli medresesidir (H. 896-M. 1490-91).[6] Şehirde külliyelerin parçası durumundakiler dışında medreseler ve

[6] Osmanlı dönemi bir diğer medrese de Hafsa Sultan Külliyesi içerisinde yer almaktadır. (H. 929-M. 1523) (Karakaya, 2003, s.584-585); Uluçay ve Gökçen'e (1939, s.53-55) göre 1410-1595 seneleri arası Manisa için bir ikbal devri olmuştur. Ancak duraklama devrinin başlaması ile memleketin her tarafında görülen çeşitli türde isyan hareketleri Manisa ve çevresinde de

muallimhâneler de inşa edilmiştir. Manisa'da XVI. yüzyılda hayır sever vakıfları ile dikkat çeken iki adet müstakil medrese bulunmaktaydı (Emecen, 1989, s.107-108). XV. yüzyılda yapıldığı bilinen medreselerden ilki Ditrek Sinan Bey Medresesi (Gökçen, 1946, s.254-257) ikincisi ise yine aynı dönemde yapılan Veled Bey Medresesidir (Acun, 1999, s.342). Yine aynı dönemde inşa ettirilen Hindistanî Medresesi bir diğer önemli eğitim kurumudur (Karakaya, 2003, s.585).

Bu şekilde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren büyük bir gelişme gösteren medreselerin bir süre sonra aynı kalite düzeyini devam ettiremediğini görmekteyiz. Başta da değindiğimiz gibi XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan bu sosyo-ekonomik sorunlar, devletin her kurumuna sirayet etmiştir. Bu dönemde bozulmanın yaşandığı en önemli kurumlardan biri de medreselerdir. Özellikle bu dönemde kapasitelerinin üstü sayıda öğrenci alımlarının olması ve birçok kuralın işlemez hale gelmesi eğitim kalitesinin bozulmasına sebep olmuştur (Uzunçarşılı, 1988, s.67-71). XVI. asır sonlarına doğru hem müderris kalitesi hem de eğitim-öğretim ve talebe yönüyle medreseler bozulmaya başlamış ve bu bozukluk giderek artmıştır. Medrese tahsili görmeden mülâzım olan mevali-zâdelerin az zamanda elde ettikleri derecelere gerçek medrese talebelerinin ulaşması zorlaştığından medreselere ilgi azalmıştır. Rüşvet ile müderrislik ve kadılık elde edilir olmuştur (Uzunçarşılı, 1988, s.75-78).

Osmanlı eğitim sisteminde sıbyan mektebini bitiren talebe 12-15 yaşlarında medreseye girerek softa olur ve artık medrese eğitimi başlardı (İpşirli, 2003, s.327). Suhte/softa kelimesi, Farsça "yanmış, kavrulmuş" demek olup, Osmanlı-Türk medreselerinde okuyan talebe için kullanılan bir tabirdir. Softaların zamanla derslerine çalışmayı bırakıp, ok, yay ve diğer harp âletleri ile köyleri basıp, bir takım kötü hareketlerde bulunmaları üzerine bunlar için "softa eşkıyâsı" tabiri de kullanılmıştır.[7] Sıbyan mektebini bitiren çocukların şehirlerde orta dereceli medreselere girerek suhte olmaları, XVI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde bütün medreselerin neredeyse tamamen dolu olması ve medreseyi bitiren gençlerden çok azının yüksek medreselere girebiliyor olması imaretlerde

görülmüştür. Bu dönemde başlayan soygunculuk, yağmacılık devletin sonuna kadar devam etmiştir.

[7] Suhtenin yanı sıra arşiv belgelerinde bu kelimenin bozulmuş şekli olan *softa* kelimesi de kullanılmıştır. Softa kelimesinin *sufi* ya da Yunanca *sofistai* kelimesinden geldiği gibi görüşler mevcut olsa da arşiv belgelerinde her iki kelimenin de aynı anlamda kullanılması, softanın suhte kelimesinin bozulmuş şekli olduğunu göstermektedir (Yazıcı, 1996, s.735-736).

yığılmaya sebep olmuş şehirlerde büyük ölçüde bir suhte kitlesi birikmiştir (Koç, 2013, s.151-153). Suhtelerin istihdam sisteminin dışında kalması konusunda mühimme defterlerine de yansıyan kayıtlarda Anadolu'nun muhtelif yerlerinde medrese önlerinde yığılmaların yaşandığı açıkça görülmektedir. Söz konusu dönemde kadrolardaki sıkışıklık konusunda yeterli bilgi bulunmasa da tahsilini bitirenlerin sayısının ihtiyaçtan çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle taşrada bulunan medrese öğrencilerinin sayılarının çok artması gruplar halinde çeşitli eşkıyalık hareketlerine karışmışlarına ve XVI. yüzyılın sonlarına doğru Celâlî isyanlarının bir bakıma öncüleri olmalarına sebep olmuştur. Bu konuda XVI. yüzyıldan itibaren devletin resmî kayıtlarına intikal eden şikâyetler dikkat çekici boyuttadır. Şer'iyye sicillerini kaynak alarak yazdığı eserinde talebelerin medrese kapılarında yığılması ve ahlaki açıdan yozlaşması konusuna önem veren Akdağ, I. Süleyman döneminin sonlarında ortaya çıkan şehzadeler krizinin isyancılara fırsat doğurduğuna işaret etmektedir (Akdağ, 2013, s.331).[8]

Osmanlı medreselerinden yetişen suhtelerin isyanına bir başka sebep olarak da devlet memurları arasındaki çekişmeleri söyleyebiliriz. Mesela kadılar, müderrisler, naipler ile ümera arsındaki anlaşmazlıklar bu duruma örnek gösterilebilir. Akdağ'a göre bu iki taraf arasındaki güç mücadelesi zamanla kadılar ile suhteler arasında bir yakınlaşmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Buna karşılık köylü halk ile beyler ve kadılar arasında ayrı anlaşmazlıklar da göze çarpmaktadır. Ortaya çıkan bu tablo zaman içerisinde geniş bir alana yayılan suhte hareketlerine zemin hazırlamıştır (Akdağ, 1949, s.366). İşsiz güçsüz, yarı okur-yazar, köylü-şehirli kitleler önce küçük gruplar halinde, sonrasında ise daha büyük gruplara dönüşerek ilk etapta kendi bölgelerini ilerleyen dönemlerde ise çevre sancakları rahatsız eder duruma gelmişlerdir. Barkey'e göre suhtelerin kendi başlarına pek bir önemi yoktu ve hatta güçlü bir ordu ile kolaylıkla alt edilebilirlerdi. Ancak bu hiçbir zaman yapılmamıştır. Ona göre bunun nedeni suhtelerin faaliyetlerinin kendilerinin iradeleri dışında ortaya çıkan sonuçları nedeniyle önem kazanmış olmalarıdır. Devletin suhteler yüzünden atmış olduğu adımlar köylülerin silah satın almasını kolaylaştırmış, kırsal kesimin silahlanmasını ve yeni toplumsal oluşumların ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır (Barkey, 2015, s.166-167).

[8] Sadece taşra medreseleri değil İstanbul'daki büyük medreselerde de talebelerin zaman zaman devleti müdahaleye zorlayacak problemlere yol açtıkları dikkati çekmektedir. Osmanlı kroniklerine de intikal eden bu türden birçok olay bulunmaktadır (İpşirli, 2003, s.331).

1543 tarihli Anadolu kadılarına yollanan fermanda levend sürülerinden halkı korumak için alınacak tedbirler sıralanırken "talib-i ilm levend suhteler"e de yer verilmiştir. Öğrenci isyan bölgelerinde geçen ve mahkemelere de yansıyan olaylar içinde bu dönemle birlikte artık suhteler başlarında bulanan ve şefleri konumunda olan kişilerin yönetiminde bölükler halinde görülmeye başlamıştır.[9] I. Süleyman döneminde başlayıp II. Selim döneminde genişlemeye başlayan suhte isyanları, III. Murad döneminde en yoğun halini alarak XVII. yüzyıl başlarındaki Celalî karışıklıklarına zemin hazırlamıştır. Suhteler "başbuğ" tayin ettikleri reisleri etrafında teşkilatlanmaya başlamış ve Osmanlı-İran savaşlarında suhte hareketi Anadolu'nun her tarafına yayılmıştır. Suhte liderleri, genel olarak azledilmiş veya gadre uğramış hükûmet mensupları ile reaya arasında itibar kazanmış kişilerdi. Celalî tehdidi altında bulunan şehir ve kasaba halkı ise kendilerini korumak için ya bunlara para, yiyecek temin etmiş ya da şehir etrafını surlarla çevirip mücadele etmişlerdir (İlgürel, 1993, s.252-257).

SARUHAN SANCAĞI VE ÇEVRESİNDE SUHTE HAREKETLERİ

Suhte hareketleri Anadolu'nun birçok bölgesinde bir çeşit mahalli isyana dönüştüğü süreçte Saruhan Sancağındaki durum suhte isyanlarının yaşandığı diğer merkezlerden farklı değildir. Özellikle Anadolu'nun verimli bölgelerinde sıkışmış bulunan şehirler ile kasabalar büyük öğrenci kalabalıklarının oluştuğu yerler olarak bu olayların çıkmasına en elverişli çevreler olmuştur. Suhte isyanları XVI. yüzyıl Osmanlı toplumunun her bölgesinde değil, özellikle medrese ve imaretlerin çok ve suhtelerin kalabalık olduğu çevrelerde yoğun olarak görülmüştür. Akdağ suhte isyanlarının yoğun olarak görüldüğü bölgelerden birisi olarak Manisa'nın da içinde olduğu Manisa-Muğla-Isparta üçgenini göstermiştir.[10] Suhte isyanlarının ilk olarak görülmeye başladığı döneme ait 3 numaralı mühimme defteri özellikle bu isyanların sıklık derecesi kadar görülmeye başladığı merkezler hakkında bilgi vermesi bakımından önem arz etmektedir. Bölgelerden bazıları ilgili defterde bir buçuk yıllık dönemde iki veya daha fazla sayıda geçmektedir. Bu durum bu bölgelerde şekavetin daha da

[9] Bu döneme ait örnek olaylar için bkz. (Akdağ, 2013, s.151).

[10] İzmir ve Antalya'yı da içine alan bu bölge hemen hemen bütün Ege şehir ve kasabalarını kapsamaktadır. Ege alanı suhtelerinin iki önemli merkezinden biri Isparta diğeri ise Manisa'dır. Akdağ'ın suhte isyanlarının yoğun olarak görüldüğü alanlara yönelik sınırlarını çizmiş olduğu bölgeler için ayrıca bkz. (Akdağ, 2013, s.152-154).

arttığını göstermektedir. Özellikle Anadolu'nun tüm Batı bölgeleri ile Trakya'da suhte ya da suhte kisvesinde çok sayıda levent taifesi tarafından gerçekleştirilen olaylar meydana gelmiştir (Koç, 2013, s.156-158).

Her ne kadar özellikle son yıllarda bu suhte hareketleri birçok akademik araştırmaya konu olsa da o dönemin tarihçileri suhtelerin çıkarmış oldukları olayları pek önemli kabul etmemişlerdir. Örneğin dönemin önemli kaynaklarından Selânikî suhte taifesinden sadece Rumeli kadıları ile ilgili bir konu (Selaniki, 1999, I, s.225) ve Karaman Eyaleti'nde suhtelerin çıkardığı olaylar sebebiyle eserinde yer vermiştir (Selaniki, 1999, II, s.751, 757-758). Döneme ait diğer eserlerde ise suhteler hakkında bilgi yoktur. Bu yüzden Saruhan Sancağında suhte hareketleriyle ilgili mühimme defterleri temel kaynak durumundadır.

Saruhan Sancağında suhte hareketlerinin ayrıntılarına girmeden önce suhtelerin kimliği ile ilgili kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Suhte kimliğini tespit etmekte kullanacağımız belgelerin ilki doğrudan Saruhan Sancağı ile ilgili değildir. Ağustos 1565 muhtemel tarihli hükümde belirtildiğine göre düşmana (Venedik) ait üç gemi karaya çıkarak Menteşe Sancağına bağlı Akköy isimli bir köyü yağmalamıştır. Kısa süre sonra ise aynı bölgede iki suhte başlarına topladıkları 70-100 kişiyle Balat kazasında faaliyete başlamışlardır. Bunlar bölgede yağma hareketlerine girişmişlerdir. Hükümde grubun başı olan iki kişi hariç diğerlerinin suhte olup-olmadıkları konusu şüpheli görülmektedir. Zira bu iki kişiden bahsedilirken *suhte nâmına yetmiş seksen yüz hırsuz cem' idüb* ve *suhte nâmına yanlarına cem' itdikleri eşkıyâ ile* (BOA, MD 5/14, 38) ifadeleri ile bu kişilerin suhte olduklarına dair tereddüt açıkça dile getirilmektedir. Bir başka hükümde ise *suhte ve suhte nâmına zuhûr idenler* denilerek suhte adı altında eşkıyalık yapanların hepsinin suhte olduğuna dair şüphe yeniden dile getirilmiştir (BOA, MD 36/237, 630) Saruhan, Menteşe ve Aydın sancakları muhafazasına memur Osman Bey'e gönderilen 1583 senesine ait bir başka hükümde ise Lazkiye ve Çarşamba'da iki farklı suhte grubunun faaliyette oldukları ve sayılarının 150 civarı olduğu belirtilmiştir. Aynı hükümde söz konusu eşkıya grubuna *levend suhte* denilmiştir (BOA, MD 51/37, 119). Anlaşılacağı gibi Osmanlı Devleti suhte adı altında faaliyet gösteren eşkıyaların gerçekten suhte olup-olmadıkları konusunda yine şüphe taşımaktadır. Hükmün devamında suhte namına eşkıyalık yapan bu kişilerin Lazkiye'deki dağları ev haline getirdikleri ve sayılarının 1.000 kadar olduğu anlatılmaktadır (BOA, MD 51/37, 119). Görüleceği bibi suhte adı altında şekavette bulunanların aslında suhte

olmadıkları, liderlerinin veya içlerinden bazılarının suhte olduğu ancak bunların genelde suhte adıyla anılmış oldukları belgelere yansımıştır.

Saruhan sancağında belgelere yansıyan suhte hareketleri 1559-1609 yılları arasını kapsamaktadır. Saruhan Sancağında suhte hareketlerinin belgelere yansıdığı ilk tarih 14 Ekim 1559'dur. Saruhan Sancağıyla beraber Menteşe ve Aydın sancaklarında halk pazarına inen silahlı suhteler *cer*[11] adı altında bir takım mal toplamışlardır (BOA, MD 3/ 153, 411). Bir sonraki kayıt ise ertesi gün yani 15 Ekim 1559 tarihlidir. Söz konusu hükümde Hamza isimli bir zaime hitap edilerek daha önce kendisine yazılan bir hükümde Aydın, Menteşe ve Saruhan sancaklarında faaliyet göstermeye başlayan suhtelerin cezalandırılması emredildiği hatırlatılmıştır. Ancak Aydın Kadısı merkeze yazdığı ilamda suhtelerin faaliyetlerine devam etmekte olduklarını bildirmiştir. Bundan dolayı tekrar yazılan hükümle daha önce gönderilen emrin yerine getirilmesi istenmiştir (BOA, MD 3/106, 423). Bu hükümden anlaşıldığına göre 1559 senesinden suhteler bahsi geçen üç sancakta birtakım sorunlara yol açmışlardır. Ancak sayıları çok fazla olmamalıdır. Zira söz konusu suhtelerin tedibi sancakbeyi, subaşı veya alaybeyinden değil, çok büyük bir birliğe komuta etmemesi beklenen bir zaimden istenmiştir.

Saruhan Sancağında suhtelere ilişkin üçüncü kaydın ise tarihi yoktur. Ancak mühimme defterlerinde hükümlerin kaydedildiği sıraya bakarak bu kaydın 1559 senesi aralık ayına ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu hükümde belirtildiğine göre Manisa'da bulunan Valide İmareti suhtelerden mustariptir. İmaretin mütevellisi gönderdiği arzında çevrede çok sayıda suhte ve levend bulunduğunu belirterek diğer imaret-i amireler gibi kefile sahip olmayan ve silah taşıyan suhtelerin imarete alınmamaları için hüküm yazılmasını istemiştir (BOA, MD 3/197, 554). Bu hükümden anlaşıldığına göre aslından suhteler en azından Manisa'da söz konusu imarete henüz bir zarar vermemiştir. Ancak bunların silahlı şekilde dolaşmaları huzursuzluğa sebep olmaktadır. Dolayısıyla II. Selim dönemine denk gelen 1568-1570 yılları arasında bugünki Ege bölgesini kapsayan

[11] Cer: Müderrisler ve yetişmiş talebelerin dokuz ay süre derslerle meşgul olduktan sonra üç aylar sürecinde ve özelikle Ramazan ayında şehir, kasaba ve köylere giderek camilerde vaaz verir, Kuran okur ve diğer din hizmetleriyle halkın sorularını cevaplandırır ve çocukların yetişmesinde yardımcı olurlardı. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden beri uygulanan bu yöntemde verilen bu hizmetler karşılığında cer akçesi adı altında halktan bir miktar para toplanmaktaydı (İpşirli, 1993, s.388).

alanda diğer bölgelerde meydana gelen olaylara kıyasla o kadar da sert olmadığı görülmektedir.[12]

1579 senesine gelindiğinde devam etmekte olan İran Savaşlarından dolayı Anadolu'da birçok sancakta suhte hareketlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle savaş dönemlerinde şehirlerin daha savunmasız olduğu zamanlarda suhtelerin Anadolu'da çıkarmış oldukları karışıklıklar daha da iyi anlaşılmıştır. Zira Malatya sınır olmak üzere Anadolu'nun batı kısımlarına gönderilen fermanda her sancakta kadıların öncülüğünde suhtelere karşı tedip harekatları düzenlenmesi emredilmiştir (BOA, MD 36/211, 564; BOA, MD 36/237, 630). Aynı sene içerisinde suhteler Ilıca kazasına bağlı Hocabeyli köyünü basarak bir süre köy halkıyla çatıştıktan sonra köyü ele geçirmişlerdir. Bundan sonra bu eşkıya grubunun lideri yakalanmış ve Ilıca kadısı tarafından sorgulanmıştır. Kadı buraya kadar işini yapmasına rağmen bir süre sonra söz konusu suhte liderini bırakmayı tercih etmiştir (BOA, MD 40/128, 284). Kadının bu suhte liderini serbest bırakması bu gençlere mesleki yakınlık duyması ve empati yapmasıyla ilişkilendirilebilir. Ancak söz konusu hükümde kadının bunu neden yaptığına dair bir bilgi veya ayrıntı yoktur. Bununla beraber kadının suhtelerle iş birliği içinde olduğu da düşünülebilir.

1585 senesinden 1605 senesine kadar yaklaşık 20 sene boyunca Saruhan Sancağında herhangi bir suhte hareketi gözlenmemektedir. Bu tarihte ise sancakta tekrar suhte ve diğer eşkıyalar görüldüğünden Hacı Mehmed'in tedip harekâtı düzenlemesi emredilmiştir (BOA, MD 78/109, 288). Saruhan Sancağındaki suhte faaliyetlerinin 1609 senesinde sona erdiği görülmektedir (BOA, MD 78/469, 1206). Bu tarihten sonra suhte adıyla anılan bazı kişilerin belgelere yansıdığı ancak bu kişilerin çıkardığı sorunların münferit vakalar olduğu görülmektedir (BOA, MD 130/311, 974; BOA, MD 131/35, 73).

Suhtelerin verdikleri zararlar ilk başlarda temel olarak geçim maddeleri ile sınırlı kalmıştır. Bunlar çoğu örnekte aynı gibidir. Genelde yiyecek olarak tüketmek için koyun ve kuzulara ve atlarının beslenmesi için köylünün biçtiği otlara el koymuşlardır. Bunun dışında tabi ki halkın parasını da gasp etmişlerdir. Bunlardan başka suhtelerin sıklıkla genç erkek çocuklarını kaçırdıkları görülmektedir (BOA, MD 5/14, 38). Akdağ'ın yorumladığı şekilde muhtemelen bunun sebebi suhtelerin çocuklara karşılık fidye almak amacı olarak açıklanabilir.

[12] Akdağ (2013, s.185) bu yargıya Aydın Sancakbeyinin İstanbul'a göndermiş olduğu şikâyet mektubunun içeriğine dayanarak varmaktadır.

İlgili hükmün devamında suhtelerin bir anda bastırılarak kaçırdıkları erkek çocuklara zarar vermelerine fırsat bulamadan yakalanmaları istenmiştir (BOA, MD 5/14, 38). Anlaşıldığına göre suhtelerin çok sayıda erkek çocuğu kaçırmaları olağan bir durumdur ve bunu para temin etmek için kullanmışlardır. Ancak suhtelerin zamanla reayanın namusuna kastettikleri görülmektedir. Doğrudan Saruhan Sancağıyla ilgili olmayan bir belgede suhtelerin zaman zaman ahalinin karısını, kızlarını ve yukarıda belirtildiği gibi sıklıkla genç yaştaki erkek çocuklarını kaçırdıkları ve buna direnenleri öldürdükleri belirtilmektedir (BOA, MD 51/37, 119).

1559 senesinde 100 kadar eşkıyaya liderlik eden Fazlullah, Tosun İsa ve Hacı Hızır ismindeki suhteler iki köy basarak 3-4 erkek çocuğu kaçırmışlar ve ahalinin mallarını yağmalamışlardır (BOA, MD 3/ 153, 411). 1579 senesinde suhteler bu sefer Ilıca kazasında Hocabeyli köyünü bastıklarında ise doğrudan halkın malını yağma etmek yerine vergi toplar gibi *salkun salub* köyden belirli bir miktar para ve diğer şeyleri talep etmişlerdir (BOA, MD 40/128, 284). 1597 senesine gelindiğinde suhtelerin Anadolu'nun büyük kısmında faaliyet gösterdikleri ve verdikleri zararın artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Tüfek ve diğer silahlara sahip oldukları görülen suhtelerin yol kestikleri, köy bastıkları, ahalinin mallarını yağmaladıkları ve devlet görevlisi gibi vergi topladıkları belgelere yansımıştır (BOA, MD 36/211, 564). Suhte hareketinin genişlemesiyle verdikleri zararın büyüdüğü devlet gibi vergi saldıkları, büyük sayılarda insan öldürdükleri ve ahalinin firarına sebep oldukları görülmektedir (BOA, MD 58/279, 684).

Suhtelerin bu sancakta kayıtlara geçen son faaliyeti olan 1609 senesindeki olayda ise verdikleri zarar biraz farklıdır. Mendehora kazası ahalisinden bazı kişilerin şikayetlerine göre suhteler bazı kişilerin evlerini yakarak kendileri için kale inşa etmişlerdir. Her ne kadar belgede kale ifadesi kullanıldığı için söz konusu suhtelerin sayısının çok olduğuna dair bir izlenim ortaya çıksa da hükmün devamında bu kişilerin mahkemeye çağırılarak sorgulanmalarının emredilmesine bakarak ciddi bir tehdit yöneltebilecek güce sahip olmadıkları anlaşılmaktadır (BOA, MD 78/469, 1206). Zira büyük bir güce sahip olsalardı mahkemeye çağrılmak yerine bir askeri birlik ile yakalanmaları emredilirdi.

Mustafa Akdağ eserinde suhtelerin devlet adamlarına kastettiklerini belirtmiştir (Akdağ, 2013, s. 156; MD, 3/153, 156). Saruhan Sancağı örneğinde de bu duruma örnek olabilecek bir olayın yaşandığını görmekteyiz (BOA, MD 3/153, 411). Suhteler her ne kadar devletten çekinseler ve devleti doğrudan karşılarına almak istemeseler de zaman zaman aşırıya kaçtıkları olmuştur. Ama belgelere yansıyan birçok örnekte yerel yöneticilerden çekindikleri de bir

gerçektir. Zira yukarıda bahsi geçen Valide imareti mütevellisinin kefilsiz ve silahlı suhtelerin diğer imaret-i amireler gibi buraya da alınmamalarına dair ferman talebi ve buna cevaben yazılan hüküm buna bir kanıttır. Söz konusu hükümden anlaşıldığına göre suhteler bahsi geçen imaretin tüm öğrencilere yani suhtelere açık olmasından faydalanarak burada çeşitli ihtiyaçlarını giderme fırsatı bulmuşlardır. Bunlar silahlı olduklarından çevreye tedirginlik vermişlerdir. Dahası kefilleri de bulunmamaktadır. Böylece gerçekte suhte olup-olmadıkları bile belirsizdir. Benzer durumu yaşayan imaretlere bu gibi suhtelerin kabul edilmemeleri için ferman gönderilmesine rağmen bu imarete herhangi bir ferman gönderilmemiştir. Bundan dolayı imaretin mütevellisi ferman talep etmiştir (BOA, MD 3/197, 554). Anlaşılacağı gibi suhteler çevreye korku salmalarına rağmen kendilerine yasaklı devlet kurumlarına müdahale edecek cürete sahip değildirler. Bunu bilen mütevelli İstanbul'dan talep ettiği fermanla kefilsiz ve silahlı suhtelerin imarete girişini engellemek istemiştir.

Osmanlı Devleti'nin suhte hareketlerini engellemek için aldığı önlemleri pasif ve aktif önlemler olarak iki gruba ayırmak uygun olacaktır. Bunların bir uygulama sırası olmamakla beraber Osmanlı Devleti Savaş Yılmaz'ın (2018, s.72-75) isabetli şekilde ele aldığı üzere önce pasif önlemlerle suhteleri yatıştırmaya çalışmış ardından bunun bir çözüm getirmediğini gördüğünde aktif önlemler alarak tedip harekatları düzenlemeyi tercih etmiştir.

Pasif önlemlerin en göze çarpanı suhtelere dair kayıtların oluşturulmasıdır. Zira 1584 senesine gelindiğinde suhte hareketlerinin İstanbul'a bile sirayet ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim bir sureti Saruhan Sancakbeyine yazılan hükümde İstanbul'da eğitim alan suhtelerin suhte adıyla eşkıyalık yapan kişiler hakkında şikayetçi oldukları görülmektedir. Söz konusu şikâyete göre bazı suhteler ve suhte adı altında hareket edenlerin şekavetleri yüzünden kendi halinde olan suhteler de zan altında kalmakta hatta bazılarının eğitim hayatı sona erebilmektedir. Bundan dolayı şikâyette bulunan İstanbul suhteleri eşkıyalık yapanların isimlerinin defter yapılmasını ve suçu sabit olmayanlara dokunulmamasını istemişlerdir (BOA, MD 51/11-12, 28). Bu şekilde eşkıyalık yapan suhtelerin kayıt altına alınarak masum suhtelerden ayrılması amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin aldığı pasif önlemlerden bir diğeri ise kefalet uygulamasıdır. Ertesi sene eşkıyalık yapan suhtelerin açığa çıkarılması için her bir suhtenin kefile bağlanması emredilmiştir. Kefilsiz kalanların ise yakalanmaları istenmiştir (BOA, MD 58/279, 684). Böylece Osmanlı Devleti eşkıyalık yapan suhteleri defterlere kaydederek yapmayanları ise kefalete bağlayarak bu iki grubu birbirinden ayırmaya çalışmıştır. Ne var ki bu önlemler

suhtelerin eşkıyalık yapmasına engel olamamıştır. Bundan dolayı merkez aktif harekatlara girişmiştir.

Aktif önlemler devlet kuvvetleri ve mahalli güçlerin tedip harekatlarını içeren mücadelelerden oluşmaktadır. Yukarıda bahsi geçtiği üzere Saruhan Sancağında ilk suhte hareketleri başladığından Hamza isimli bir zaim bunların tedibi için görevlendirilmişti ve bu ilk suhte grubunun az bir sayıda olmasından dolayı sadece bu zaimin görevlendirilmesi yeterli görülmüştü (BOA, MD 3/106, 423). Ancak ilerleyen yıllarda suhte hareketlerinin genişlemesiyle bu küçük askeri birlikler güvenliği sağlamak ve suhteleri yakalamak için yeterli olmamıştır. Hatta bazı durumlarda Suhtelerin tedipleri için zaman zaman sancakbeylerinin ortak çalışmaları gerekmiştir. Örneğin 1577 senesinde Aydın Sancağında faaliyet gösteren suhtelerin tedibi için Aydın Sancakbeyine yazılan hükümde bölgesindeki suhtelerin tedibi emredilmiştir. Bu konuda Saruhan ve Menteşe sancakları beylerine yazılan hükümlerle Aydın Sancakbeyine yardım etmeleri istenmiştir (BOA, MD 30/359, 847).

1565 senesinde yani tahta geçmeden bir sene önce Kütahya Sancakbeyi olan Şehzade Selim ve lalasına gönderilen bir hükümde Menteşe Sancağında faaliyet gösteren suhtelerin Aydın ve Saruhan sancakları taraflarına geçmeleri durumunda bunların tedibi için kapısındaki ağalardan birini bir bölük asker ile görevlendirmesi ve bunları ansızın bastırarak *ale'l-gafle* ele geçirilmesi ve aynı zamanda kaçırdıkları çocuklara zarar gelmeden kurtarılması emredilmiştir (BOA, MD 5/14, 38).

Savaş dönemlerinde halkın diğer eşkıya faaliyetleri gibi suhtelerin eşkıyalığına da açık kalacakları kesindir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin özellikle savaş yıllarında ayrıca birtakım tedbirler almak zorunda kaldığı görülmektedir. Zira daha 1566 Zigetvar seferine çıkılmadan önce suhtelerin eyaletlerin boşalmasıyla oluşan fırsatı değerlendirebilecekleri konusu ele alınmıştır. Bu sefere Kütahya Sancakbeyi olan Şehzade Selim görevlendirilmemişti. Ancak kendi sancağı ve Saruhan ve çevredeki sancakların tımarlısı sefere çağırılmıştı. Bu yüzden 23 Şubat 1566 tarihinde Şehzade Selim'in lalası Cafer'e hitaben yazılan hükümde sefer sırasında Saruhan ve Menteşe sancaklarında suhte eşkıyası ortaya çıkması ihtimalinden dolayı 40 sipahi ayrılması ve sefere gönderilmemesi emredilmiştir (BOA, MD 5/391, 1032).

Osmanlı Devleti bu şekilde suhtelerin tedibinde her ne kadar ehl-i örften olan tımarlı sipahileri etkin şekilde kullansa da zaman zaman daha fazla askere ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Zira 1577 senesinde Aydın Sancağında

başlatılan tedip harekâtında sancakbeyinin emrindeki tımarlı sipahiler dışında kadıların kazalarından toplayacakları il erleri ile sancakbeyinin maiyetine girmeleri emredilmiştir (BOA, MD 30/359, 847). Aydın Sancağında suhte hareketleri yoğun olarak gözlendiğinden birçok defa diğer sancaklardan yardım alarak tedip harekatları düzenlenmiştir. 1583 senesinde yine bu sancakta muhafazaya bırakılan Osman Bey ve Menteşe ve Saruhan sancakları kadılarına gönderilen fermanda özellikle Aydın sancağında suhtelerin ve suhte adı altında leventlerin faaliyette oldukları, Osman Bey'in bunları tedip için görevlendirildiği ve bahsi geçen sancaklardaki kadıların kendisine yardım etmesi istenmiştir (BOA, MD 44/178, 373). Benzer şekilde 1570-1571 senelerinde Kıbrıs'a düzenlenen seferler sırasında bazı askerlerin sefere götürülmediği ve kendilerinden özellikle suhtelere karşı tedbirli olmaları istendiği görülmektedir (BOA, MD 13/202, 1465).

Savaşlar ve seferler devam ettikçe benzer tedbirler de alınmaya devam etmiştir. Örneğin 1574 senesinde yapılacak sefere Saruhan Sancağı tımarlıları da memur edilmiş ancak güvenliği sağlamak üzere Saruhan Alaybeyi Hüseyin bin Ferhad'ın emrinde 60 sipahi bırakılmıştır (BOA, MD 25/56, 571). Saruhan Sancağı askeri birlikleri neredeyse her savaş döneminde sefere memur edildiğinden suhtelerin bu sancakta uygun bir ortam bulmaları beklenen bir durumdu. Bunun farkında olan halk zaman zaman merkeze başvurarak kaza ve sancak askerlerinin sefere gönderilmesinden dolayı sefer yıllarında daha fazla önlem alınmasını rica edebiliyorlardı. Örneğin 1583 senesinde Tarhaniyat ve Güzelcehisar ahalisi bir araya gelerek sefer sebebiyle kazalarında ümera kalmadığını ve bunun suhte ve suhte adı altında eşkıyalık yapanlara fırsat verdiğini belirterek zeametten mazul Cafer'in kendilerini korumak için sefere gitmemesini rica etmişlerdir. Buna cevaben Cafer'e yazılan hükümde ahalinin istediği şekilde muhafazada kalması ve suhte veya diğer eşkıyalar ortaya çıkarsa il erleri, hisar erleri ve muhafazada kalan sipahilerle beraber eşkıyaları tedip etmesi emredilmiştir (BOA, MD 51/, 155). Bu iki kaza halkının öngörüleri kısa sürede doğru çıkmıştır. Nitekim aynı sene içerisinde Saruhan sancak beyi seferde olduğu için yerine kaymakam atanmış olan Hasan merkeze yazdığı arzında suhtelerin yol kestiklerini bildirerek il erleri ve hisar erleriyle beraber harekât düzenlemek için izin istemiştir (BOA, MD 51/47, 149). Aynı sene içerisinde suhteler sadece bu sancakta değil diğer birçok sancakta suça bulaşmışlardır.

Suhtelerin cezalandırılması için en büyük harekât ise 1579 senesinde gerçekleştirilmiştir. Anadolu'nun birçok sancağına gönderilen hükümlerde her sancakta muhafazaya kalan sipahiler, kale askerleri, il erleri ve milis güçleri

şeklinde oluşturulan köylü orduları vasıtasıyla tedip harekatının yapılması istenmiştir. Bu milis güçlerinin her köyden seçilecek bir *baş ve buğ*[13] komutasında tüm köy erkeklerinin birleşmesi şeklinde oluşturulması emredilmiştir. Yapılacak harekatla suhtelerin ellerindeki silahların alınması ve silahlarını vermek istemeyerek çatışmaya girenlerin derhal katledilmeleri yani *demleri heder olsun* şeklinde emirler verilmişti (BOA, MD 36/211, 564; BOA, MD 36/237, 630). 1584 senesinde Saruhan Sancakbeyi Şehzade III. Mehmed'in lalası Ali Bey'e yazılan hükümde Anadolu vilayeti sancaklarından suhte eşkıyasının arttığı ve Aydın sancağında bir naibin evini basarak naibi öldürdükleri belirtilmiş ve tedip harekâtı düzenlenmesi emredilmiştir (BOA, MD 53/140, 402). Kısa süre sonra ise Alaiye Sancak beyi suhtelere yapılacak tedip harekâtı için görevlendirilmiş ve benzer hükümler diğer sancaklara da gönderilmiştir (BOA, MD 53/125, 481). Ancak Saruhan sancağının uzaklığı göz önünde bulundurularak bu sancağa bağlı özellikle Mekri ve Üzümlü kazalarında faaliyetleri yoğunlaşan suhtelerin cezalandırılması Lala'ya bırakılmıştır (BOA, MD 58/222, 573).

Suhtelerin tedip edilmesinde başarılı olanlara birtakım ödüllerin verilebildiği anlaşılmaktadır. Örneğin 1574 senesinde Sinan ve Satı isimli iki suhteyi yakalayan tımarlı sipahi Hüseyin bu başarısından dolayı ödüllendirilmesini rica etmiştir. Yazılan hükümle söz konusu sipahinin tımarının artırılması (*terakki*) emredilmiştir (BOA, MD 25/140, 1490). Osmanlı Devleti'nin her durumda suhtelerin verdikleri zararı önlemesi mümkün değildi. Bundan dolayı, bazı durumlarda yerel halk kendi başına suhtelere karşı koymak durumunda kalmışlardır. Örneğin 1579 senesi güz aylarında suhteler Ilıca kazasına bağlı Hocabeyli köyünü basmışlardır. Köy ahalisi suhtelere teslim olmak istememişler ve iki taraf arasında uzun bir çatışma geçmiştir. Bu durumu ilgili hükümde geçen *karye halkıyla hayli cenk idüb* ibaresinden anlamaktayız (BOA, MD 40/128, 284). Ne var ki bu köyde gerçekleşen çatışma sonucunda suhteler başarılı olmuştur.

Suhtelere verilen cezalar her zaman net değildir. Şehzade Selim'e yazılan bir hükümde suhtelerin cezalandırılması için genel bir ifade kullanılmıştır ve bu ifade *gereği gibi haklarından geldirüb* şeklindedir. Hükmün devamında ise daha açık bir ifade bulunmamakla beraber bunların sert şekilde cezalandırılmaları istenmiştir. Ek olarak kimsenin bu şekilde tekrar eşkıyalığa başlamaması ve

[13] Bir başka belgede "*yiğitbaşı*" kelimesi tercih edilmiştir (BOA, MD 36/237, 630).

eşkıya toplamaması için verilen cezanın herkese ibret olması da emredilmiştir *mucib-i i'bret ve tashîn olub kimesnenin bu ehl-i fesâd ve itmeğe ve eşkıyâ cem' itmeğe mecâlleri kalmaya* (BOA, MD 5/14, 38).

1590 senesinde Saruhan Sancakbeyine gönderilen bir hüküm suhtelere verilen cezalar konusunda daha net bir örnek oluşturması bakımından önemlidir. Bahsi geçen sene Mehmed, İsa, Hasan ve Alemşah isimli suhteler ve suhte olmayan birtakım eşkıyalar çeşitli sorunlara sebep olmuşlardır. Bunun üzerine Saruhan sancakbeyine gönderilen bir fermanla ismi geçen eşkıyaların yakalanmaları emredilmiştir. Ancak bu hükümde diğerlerinden farklı olarak sancakbeyinin daha detaylı bir çalışma yürütmesi istenmiş ve şeriyye sicillerinde ceza kaydı bulunan ve kayıt süresi 15 seneyi geçmeyen tüm eşkıyaların yakalanarak kayıtlarıyla beraber İstanbul'a gönderilmeleri emredilmiştir. İstanbul'da verilecek cezanın ise kürek mahkumluğu olacağı hükmün sonunda açıkça belirtilmiştir (BOA, MD 43/279, 525). Bu hükümden anlaşıldığına göre Osmanlı Devleti suhte ve diğer eşkıyaların verdiği zararlardan artık bıkmıştır. Bundan dolayı genel olarak yasal zaman aşım süresi olarak kabul edilen 15 sene içerisinde ceza almış olanları cezalandırmak niyetindedir. Anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti yakalanan suhtelerin derhal ortadan kaldırılmasını istememektedir. Zira hükümlerde *muharebeye mübâşeret ederler ise demleri heder olsun* denilerek teslim olanlara yargısız infaz yapılmaması gerektiği hatırlatılmıştır (BOA, MD 51/, 155).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişen sosyo-ekonomik şartlar sebebiyle özellikle tarımsal faaliyetlerde yaşanan zorluklar medreselerin sunduğu imkanları daha cazip hale getirmiştir. Bu durum genç bekar erkelerin medreselere olan talebini arttırmıştır. Dolayısıyla bahsi geçen dönemde medrese önlerinde çok sayıda gencin yığılmasına sebep olmuştur. Kapasiteleri sınırlı olan bu medreseler talepleri karşılayamadığı ve medrese önünde bekleme ve toplanmaların yaşanması sonucu "suhte şekavetine" dönüştüğü yine belgelerden anlaşılmaktadır. Başlangıçta sadece ekonomik temele dayanan bu öğrenci olayları belirli bölgelerde görülürken ilerleyen süreçte Anadolu'nun büyük bir kısmına yayılmış, öğrencilerin suç potansiyelleri artmıştır.

Belirli bir bölge sınırlamasına gidilerek Saruhan örneğinde incelemeye çalıştığımız suhte hareketlerine yönelik kayda geçen belgelerde devletin bu

tepkilere karşı değişken bir tavır sergilediğini görmekteyiz. Suhtelere karşı zaman zaman kaba kuvvet kullanılsa da genelde denetim altına alma yoluna gidilmiştir. Bazen affedici şekilde davranılmış, alınması gereken önlemler bölge idarecilerine sevk edilmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığına göre suhtelerin çok sayıda olmadıkları ancak dini kimliklerini kullanarak toplumdaki memnuniyetsiz kesimleri yani eşkıyaları etrafında toplayabildikleri tahmin edilebilir.

Ayrıca suhtelerin daha sonra Celâlî olarak ünlenecek eşkıya gruplarına önderlik etmeleri Akdağ'ın isabetli şekilde tespit ettiği üzere suhtelerin öncü Celâlî hareketleri olduğu ve bu öncü hareketlerde lider konumunu üstlendikleri belgelere yansıyan olaylardan anlaşılmaktadır. Zira çoğu örnekte suhtelerin başta levendler olmak üzere çeşitli eşkıya gruplarına önderlik ettikleri görülmektedir. Bununla beraber suhtelerin kendilerinden sonra büyük çaplı isyan hareketlerine girişen Celâlîler gibi devlete karşı çıkma cüretine sahip olmadıkları da bir gerçektir. Manisa İmareti örneğinde görüldüğü üzere imaretin mütevellisi kefilsiz ve silahlı suhtelerin imarete girmesini yasaklayan bir fermanın kendisine gönderilmesi durumunda suhte eşkıyalarının imarete girmek için ısrarcı olmayacaklarından emindir. Bu da suhtelerin en azından Saruhan Sancağı örneğinde devletle doğrudan ters düşmek istemediklerini bariz şekilde ortaya koymaktadır. Bunun aksini söyleyen tespit edebildiğimiz tek belge ise Saruhan'da ilk suhte hareketi olarak bahsettiğimiz hükümdür. Bu hükümde suhtelerin "*bazı devletlülerin evin basup kendülerin katl ve mecruh idüp*" ifadesi geçmektedir. Ancak bu ifade suhtelerin devleti ve devlet adamlarını sürekli olarak hedef aldıklarını göstermek için yeterli değildir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defterleri (A.DVSMHM.d)

Defter no: 3, 5, 13, 25, 30, 36, 40, 43, 44, 51, 53, 58, 78, 130, 131, 156.

İnceleme Eserler

Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*. TTK Yayınları.

Akdağ, M. (2013). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celâlî İsyanları"*. YKY Yayınları.

Akdağ, M. (1963). Celâlî İsyanlarından Büyük Kaçgunluk, 1603-1606. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 1-49.

Akdağ, M. (1949). Medreseli İsyanları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 10(1-4), 361-387.

Barkey, K. (2015). *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı tarzı Devlet Merkezileşmesi*. (Zeynep Altok, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).

Bozkurt, N. (2003). Medrese. *TDVİA*, 28, 323-327.

Braudel, F. (1989). *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası 1576-1634* (Cilt I). (Mehmet Ali Kılıçbay, Çev.). Eren Yayıncılık (Orijinal eserin yayın tarihi 1949).

Cezar, M. (2013). *Osmanlı Tarihinde Levendler*. TTK Yayınları.

Emecen, F. M. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*. TTK Yayınları.

Fleisher, C. H. *Tarihçi Mustafa Âli, Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı*, (Ayla Ortaç, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1986).

Gökçen, İ. (1946). *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayratlar, Hicrî 954-1060*. Marifet Basımevi.

Hızlı, M. (2004). Anadolu'daki Osmanlı Medreseleri: Bir İcmal. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2 (4), 371-409.

İlgürel, M. (1993). Celâlî İsyanları. *TDVİA*, 7, 252-257.

İpşirli, M. (1993). Cer. *TDVİA*, 7, 388-389.

İpşirli, M. (2003). Medrese-Osmanlı Dönemi. *TDVİA*, 28, 327-333.

Karakaya, E. (2003). Manisa-Mimari. *TDVİA*, 27, 583-588.

Koç, Y. (2013). XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, 147-159. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16661/509180.

Selânikî, M. E. (1999). Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595) (Cilt I-II). (Mehmet İpşirli, Yayına Haz.). TTK Yayınları.

Yazıcı, T. (1996). Softa, *İA*. X, 735-736.

Uluçay, Ç. (1944). *Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri-XVII. Asırda*. Manisa Halkevi Yayınları.

Uluçay, İ. & Gökçen, İ. (1939). *Manisa Tarihi*. Manisa Halkevi Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. TTK Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi* (Cilt II). TTK Yayınları.

Yılmaz, S. (2018). III. Murad Döneminde Eşkıya Suhtelerle Yapılan Müzakere Üzerine Bir Değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLV, 61-82. https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/41602/438916.

White, S. (2013) *Osmanlı'da İsyan İklimi, Erken Modern Dönemde Celâlî İsyanları*. (Nurettin Elhüseyni, Çev.). Alfa Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2011).

EXTENDED ABSTRACT

Although the 16th century represent the apex of the Ottoman power it was a period at the same time that social unrests, military uprisings, fights for the throne happened and illegal movements of medrese students that we examine here were seen. Medrese student movements were an important part of this chaotic period, which started in the 16th century and continued throughout the 17th century. Medreses, in which were given education and training, completed its institutionalization in the Classical Age which were formations that classified scientfically. It is seen that in this period medrese students, who were growing in number day by day and were waiting for position, started uprisings in verious regions of Anatolia because positions were given illegally in Ilmiyye Class. Especially starting before the reign of Suleiman the First, movement of getting position influenced from center to periphery and this caused medrese students to wait for positions and as a result of this medrese students started banditry in big numbers.

In this study, it has been analyzed the suhte movement in the case of Saruhan Sub-province and its surrounding area which started in a lot of regions of Anatolian as result of political social and economic crisis. Mühimme registers are top important sources to track this movement which has been considered as banditry and which was called ehl-i fesat, haram-zade and suhte. In the light of this sources starting from the middle of the 16th century to the end of it has been analized the reason for suhte movements and what they caused.

According to mühimme registers suhtes led bandit groups who differed in number from 100 to 1.000 in Saruhan Sub-province. As can be understood suhtes did not constitute the whole bandit groups. In most cases they were just leading. In the beginning the damage they caused was very small. They generally seized sheeps and lambs to eat and fodder to feed their horses which had been produced by peasants. But in time they started to abduct small male children and wives to demand ransom. In addition they began to impose taxes on local people like a government. In this way they managed to terrorize the rural life in the Ottoman Empire and caused many peasants to flee.

The Ottoman Government, at the beginning, tried to keep suhtes in line just by compromising and bargaining. However when it realized that bargaining did not work the government decided to take action and use force. Hence small regional military operations were conducted several times to put an end to suhte movements. But because of ongoing wars almost every year it was highly difficult to stop it. When soilders went to the front suhtes found an appropriate environment to uprise again. It lasted this way for many years like a vicous circle. Because of that the government had to put harsh punishments in use including capital punishment. By the 17th century suhte movements came to an end. But it was replaaced with celali uprisings. Because of that suhte movements are considered to be pioner of celali uprisings.